

Razgovor

GEORG G. IGGERS¹

Georg Gerson Iggers rođen je 1926. godine u Hamburgu. Potječe iz obitelji židovskog podrijetla te su zato morali emigrirati u SAD 1938. godine. Pohađao je Sveučilišta u Richmondu i Chicagu. Doktorirao je 1951. godine, a od 1950. do 1956. zaposlen je kao docent na afroameričkim fakultetima u Little Rocku i New Orleansu, gdje je bio angažiran protiv rasne politike. Od 1965. do 1997. predavao je na University of Buffalo, čiji je Professor Emeritus. Od 1961. živi i u Göttingenu te tako održava veze s njemačkim povjesničarima, posebice onima iz bielefeldske škole. Njegov znanstveni interes čine povijest historiografije, povijesna teorija (posebice njemačka historiografija), europska intelektualna historija i komparativna historija, a trenutno istražuje komparativnu interkulturalnu historiju moderne historiografije iz globalne perspektive. Zajedno sa svojom suprugom Wilmom napisao je 2002. godine autobiografiju *Zwei Seiten der Geschichte. Lebensbericht aus unruhigen Zeiten*. Od njegovih brojnih djela treba izdvojiti sljedeća: *New Directions in European Historiography* (1965.), *The German Conception of History* (1968.), *Historiography in the Twentieth Century* (1997.), *A Global History of Modern Historiography* (2008., koautori Q. Edward Wang i Supriya Mukherjee).

Pro tempore: U mnogim povijestima historiografije dominantne su one interpretacije koje prikazuju grupe povjesničara i škole povijesti. Međutim, postoje i povjesničari koje ne možemo tako lako smjestiti niti u jednu kategoriju. Bi li netko mogao napisati povijest historiografije koja bi se temeljila na tim povjesničarima?

Iggers: Prije svega ne postoji puno povijesti historiografije – pitanje je koja vrsta povijesti, općenito zapadnjačke poput Goochove, Fueterove, Thompsonove, Barnesove ili Breisachove, ili one koje su usredotočene na nacije. One se primarno ne bave školama, već individualnim povjesničarima. Postoje neki povjesničari koje ne možemo uvrstiti niti u jednu školu, ali koji su se ipak istaknuli i

zaslužili su da ih se opisuje u povijestima historiografije, primjerice Gibbon ili Voltaire u 18. stoljeću, Burckhardt i Tocqueville u 19. stoljeću, Barbara Tuchman i Natalie Davis u 20. stoljeću.

Pro tempore: Je li pristup koji se temelji na knjigama koje su pisali povjesničari, a ne škole historiografije, a koji je G. P. Gooch demonstrirao u svom klasiku o historiografiji, još uvijek održiv način pisanja o povijesti historiografije?

Iggers: Još uvijek mislim da su Goochovo djelo o povjesničarima 19. stoljeća te Fueterova povijest povijesnog pisanja od vremena renesanse i dalje važna djela, no moramo ih promatrati u kontekstu njihova vremena. Jedna od odlika Goochove povijesti historiografije jest da je vrlo opsežna te se bavi i manjim zemljama koje su općenito ignorirali ne samo akademski povjesničari, već i neprofesionalni povjesničari. No, na prelasku u 21. stoljeće moramo uzeti u obzir i ostale perspektive. Moramo izaći iz naše eurocentrične perspektive svijeta. Recentne povijesti kao što je *A Global History of Modern Historiography* (2008), čiji sam koautor, bave se povijesnim pisanjem i povijesnom mišlju, ne samo u zapadnom, već i u nezapadnom svijetu, počevši od 18. stoljeća i naglašavajući kulturalnu interakciju. No, vidim i ograničenja naše globalne povijesti moderne historiografije. Pozitivno je da se knjiga ne bavi samo utjecajima Zapada, već i reakcijama historiografija u drugim područjima svijeta na te utjecaje te njihovim domaćim razvojem. No, dio eurocentrizma ove i ostalih povijesti historiografija je i veliki naglasak na profesionalne povjesničare. Ipak, profesionalizam povijesnih studija u zapadnom svijetu relativno je nov fenomen, koji potječe iz 19. stoljeća – u istočnoj Aziji datira od prije dva milenija, ali u različitom obliku. Ovaj naglasak na profesionalnu historiografiju previdio je razmjere do kojih su, sve od zapadne, ali i nezapadnjačke antike, povijest bili pisali muškarci, a sve do nedavno samo povremeno i žene – a koji nisu bili obučeni povjesničari. Unatoč izraženoj predanosti znanstvenoj objektivnosti, profesionalni povjesničari iz 19. stoljeća ipak su općenito

slijedili ideološki program, u 19. stoljeću općenito nacionalistički. Povijesti historiografije trebale bi uzeti u obzir da je danas veći dio povijesti prezentiran u netiskanim medijima, primjerice na filmu i na televiziji. Također je važno baviti se predodžbama o povijesti koje ima veliki dio stanovništva, a za koje povijest u različitim medijima služi za jačanje identiteta nacionalnog, religijskog, klasnog ili rodnog karaktera. Ovdje je uloga sjećanja u oblikovanju takvih identiteta počela zauzimati važno mjesto u suvremenoj historiografiji. U postkolonijalnom svijetu, razlike između civiliziranih i, navodno, neciviliziranih društava, koje su dominirale zapadnom mišlju u 19. i dobrim dijelom u 20. stoljeću, ne mogu se više održati. Claude Lévi-Strauss je to stavio u mirovanje; isto se dogodilo i ideji naroda bez povijesti. Ta ideja djelomice počiva na pretpostavci da ne može biti povijesti bez pisanja. Recentne studije o pretkolonijalnoj latinsko-američkoj povijesnoj misli pokazuju da tome nije tako – sada posebice mislim na svjetsku povijest historiografije Daniela Woolfa koja će se uskoro pojaviti te na rana poglavlja oksfordske povijesti povijesnog pisanja u pet svezaka koja će se također pojaviti pod uredničkom palicom Daniela Woolfa, a iz transkulturalne perspektive.

Pro tempore: Bi li nelinearna putanja, umjesto kronološkog obrasca, mogla slijediti razvoj historiografije?

Iggers: Ne razumijem baš što mislite pod nelinearnom putanjom? Mislite radije tematski nego kronološki prikaz? Mislim da se to dvoje ne može razdvajati. Mislim da se povijesti historiografije moraju baviti povjesničarima i povijesnim djelima u društvenom i intelektualnom kontekstu njihova vremena. Da se vratim na prvo pitanje, povijesti historiografije bave se pristupima povijesti koji presjecaju vrijeme, tj. Rankeova škola, marksizam, novi povjesničari u SAD-u, samo da spomenem neke. No povijesti historiografije također se mogu baviti i temama, odnosno problemima, koji presjecaju te crte i mogu se promatrati u promjenjivim povijesnim okvirima.

Pro tempore: Kako suvremena američka historiografija gleda na Leopolda von Rankea budući da je nekoć u SAD-u bio vrlo cijenjen?

Iggers: Rankea su, kao što znate, osnivači Američke povijesne udruge (*American Historical Association*) 1880-ih godina smatrali „ocem znanstvene povijesti“ i najvažnijim povjesničarem 19. stoljeća. Prikazivan je kao pozitivist predan činjeničnom proučavanju prošlosti, lišenog teorijskih pretpostavki. To je bilo vrlo različito od onog kako se na Rankea gledalo u Njemačkoj gdje su se bili jasni njegovi duboki korijeni u njemačkoj filozofiji. Pogled na Rankea kao pozitivista preuzeli su i novi povjesničari u SAD-u u sljedećoj generaciji koji su kritizirali, kako su oni smatrali, Rankeov uzak pristup s fokusom na politiku. Nakon njih izbljedjela je pozornost koju su Rankeu pridavali američki povjesničari. To se promijenilo u drugoj polovici 20. stoljeća. Dvije važne studije, Theodora Von Lauea i Leonarda Kriegera, pojavile su se u Americi, a oni u svojim studijama o Rankeu naglašavaju njegove korijene u njemačkoj idealističkoj filozofiji i luteranskoj teologiji. U novije doba Rankea se ne smatra „znanstvenim“ povjesničarem, već i autorom izvrsnih narativnih djela. Hayden White otišao je tako daleko da Rankea smatra povijesnim romanopiscem. To je, naravno, odražavalo kulturalizam postmodernih mislilaca za koje je povijest primarno ili čak isključivo dio književnosti.

Pro tempore: U svojim knjigama ostavljate dojam da više pozdravljate postmoderne interpretacije, nego neke Vaše starije kolege. Kako to da ne smatrate postmodernu prijetnjom?

Iggers: Mislim da je to pogrešno čitanje mojih knjiga. Postmodernu kritiku aspekata modernizma u povijesti, a posebice u društvenim znanostima, shvaćam ozbiljno, ali nisam prihvatio ekstremni epistemološki realitizam kulturnog ili lingvističkog obrata. To sam vrlo jasno izrekao u zaključnom dijelu moje knjige *Historiography in the Twentieth Century*, u kojem sam odrješito odbio Foucaultovu tvrdnju da „stvarnost ne postoji, samo postoji jezik“

i to popratio navodom Carroll Smith-Rosenberg da „dok lingvističke razlike strukturiraju društvo, društvene razlike strukturiraju jezik“. Opetovano sam osporavao Haydena Whitea. Možda ste pratili moje rasprave s Whiteom, čiju identifikaciju povijesti s fikcijom ne mogu prihvatiti. Shvaćam koliko je složena percepcija stvarnosti, no u ovom trenutku vidim određeni smisao u konstruktivizmu, ali također vjerujem da je moguć razuman diskurs među povjesničarima, koji ne može sa sigurnošću utvrditi što je bilo, ali može pokazati što nije bilo i tako razlikovati povijest od propagande kojoj je tako često služila.

Pro tempore: Biste li se složili s tezom nekih povjesničara da je njemačka historiografija još uvijek pod utjecajem historizma koji je usporio neke moderne pristupe?

Iggers: Dok su elementi historizma još uvijek živi, čak i u Koselleckovoj *Begriffsgeschichte*, njemački, ili bolje rečeno zapadno-njemački, povjesničari su od 1960-ih godina otišli različitim smjerovima. Radikalno su prekinuli s političkom tradicijom njemačkog historizma, njegovim osebnim nacionalizmom te su kritički promatrali njemačku prošlost kako se pretvara u Weberove, a do određene mjere, i marksističke koncepte društva. U političkom smislu okrenuli su se demokratskom Zapadu, a u svom istraživanju povijesti i društva uzeli su u obzir anglo-američke društvene znanosti. Počevši od 1980-ih godina ovu orijentaciju „povijesne društvene znanosti“, kako su je nazivali njeni praktičari, kritizirala je nova *Alltagsgeschichte* koja se htjela odmaknuti od naglaska na anonimne strukture i procese promjene i okrenuti se mikro-povijesnoj razini svakodnevnog života muškaraca i još važnije, žena koje su prije bili marginalizirane.

Pro tempore: Promatrajući 20. stoljeće i modernu historiografiju, moglo bi se reći da su neki „vanjski“ čimbenici utjecali na historiografiju. Mnogi povjesničari utvrdili su važnost 1968. godine za historiografiju. Je li to karakteristika koja bi se mogla primjeniti samo na 20. stoljeće?

Iggers: Vanjski čimbenici uvijek su imali utjecaja na povijesno pisanje, ne samo 1968. Događaji u 1968. utjecali su na alternativnu kulturu koja je odbila konformizam modernog svijeta industrijskog kapitalizma i njegovog vjerovanja u napredak i rast te je stremila suprotnoj kulturi. Njezina revolucionarana strujanja dovela su do novih oblika povijesti u kojoj su dijelovi stanovništva koji su u prošlosti bili zanemarivani – žene, podređene klase, etničke i rasne manjine – sada zauzimali važnu ulogu, a područje povijesti je uključivalo nezapadni svijet. No 1968. se ne smije precjenjivati. Ona nije stvorila tu novu historiografiju, ona je odražavala široka politička, društvena i intelektualna strujanja koja su joj prethodila. Ipak, tijekom 19. i 20. stoljeća možemo istaknuti utjecaje koji su vanjski za povijesno pisanje i povijesnu misao, a koji su utjecali na način kako je povijest bila pisana; nacionalizam, transformaciju društva pod utjecajem industrijalizacije, pojavu masovnih društava, oblike totalitarizma u 20. stoljeću, dekolonizaciju, da spomenemo samo neke od njih.

Pro tempore: U epilogu Vaše knjige *Geschichtswissenschaft im 20. Jahrhundert* zabilježili ste promjenu u naslovu časopisa *Analī* 1994. godine koji je ponovio ono što ste maloprije rekli: pokušaj prevladavanja jeze između mikro- i makrohistorije. Mislite li da su uspjeli u svom pokušaju?

Iggers: Odluka *Analā* 1994. da promijeni svoj podnaslov iz *Economies, Sociétés, Civilisations* u *Histoire, Sciences Sociales* odražavala se iz promjene u intelektualnoj klimi Zapada koja sa svojom kritikom makropovijesnih pristupa ide unatrag sve do 70-ih i 80-ih godina 20. stoljeća. Izvorni naslov časopisa koji je osnovan 1929. bio je *Annales d'histoire économique et sociale*. Naglasak na ekonomskim i društvenim strukturama bio je važan, iako su djela njegovih osnivača Lucien Febvrea i Marc Blocha također pridavala pozornost mentalitetima. 1960-ih godina značajna pozornost pridavala se i biološkim i klimatskim aspektima povijesti, 1970-ih mentalitetima, ali pristupalo im se statistički. Fernand Braudel se bavio dugotrajnim društvenim strukturama,

la longue durée. Godine 1989. *Analī* su u uredničkom članku zabilježili krizu društvenih znanosti i utrljali put k odluci da se 1994. promijeni ime. No nije sasvim jasno što su točno mislili pod pojmom društvenih znanosti; očito su htjeli raskinuti sa starijim, znatno kvantitativnim, empirijskim pristupima. Jedna zamjetljiva promjena bila je velika pozornost koja se tada pridavala nezapadnjačkom svijetu, kulturi i društvu, ženama, pitanjima ropstva, religiji, uključujući drevni i srednjovjekovni judaizam, što je sve odražavalo promjene koje su se događale u anglo-američkoj historiografiji, ali i u ostalima. Znatno su nedostajali politika i svremeni svijet za koje je uredništvo tvrdilo da će dobiti pozornost. Ne mislim da su uspjeli izgraditi most između makropovijesti, koja je dominirala u prijašnjim izdanjima *Analā* okrenutima mikrohistoriji.

Pro tempore: Kako biste ocijenili ulogu *Analā* u odnosu na druge časopise? Ako je njihova važnost izvan svake sumnje, zašto onda većina historiografa spominje *Anale*, a drugi se spominju samo kratko?

Iggers: Sve od njegovog osnivanja 1929. pa do kraja 20. stoljeća i unatoč tome što je objavlivan na francuskom, a ne na engleskom, što bi ga učinilo pristupačnim većem broju povjesničara, *Analī* su nesumnjivo bili veoma značajan časopis te bez sumnje međunarodno najvažniji. Njihova važnost proizašla je iz otvaranja novih interdisciplinarnih pristupa povijesti. Iako su neki govorili o „školi“ *Analā*, centraliziranoj nakon Drugog svjetskog rata u L'École des Hautes Etudes en Sciences Sociales i smještenoj fizički nakon 1968. u Maison des Sciences de l'Homme na lijevoj obali Pariza, u kojoj su stanovali znanstvenici iz različitih društvenih i humanističkih znanosti, časopis je više obilježila raznolikost nego jasna doktrina, što je i danas istina. No, postoje i drugi časopisi koji su dobili pozornost, jer su krenuli u novim smjerovima: *Past and Present* i *History Workshop* u Velikoj Britaniji, *Quaderni Storici* u Italiji, *Geschichte und Gesellschaft* u Njemačkoj i *Subaltern Studies* u Indiji.

Pro tempore: U kakvoj su vezi bili članci i izdanja Analā s knjigama glavnih autora koji su pisali za časopis?

Iggers: U uskoj vezi.

Pro tempore: Biste li mogli navesti neke poznate rasprave u historiografiji koje su demonstrirale način na koji se ne bi smjela voditi znanstvena rasprava?

Iggers: Pitanje koje se naravno postavlja je što je to „znanstvena“ rasprava. Ona pretpostavlja da su moguće ozbiljne znanstvene rasprave u kojima povjesničari predstavljaju svoju interpretaciju prošlosti služeći se dokazima. Moguće je da na osnovi dokaza povjesničari dođu do različitih interpretacija prošlosti. To je potpuno legitimno i može dovesti do daljnjih korisnih razmjena. No, u mnogim slučajevima povjesničari kreću od ideološkog programa u kojem iskrivljuju svoja otkrića tako što manipuliraju dokazima. Jedan primjer takve rasprave u 19. stoljeću bila je ona između prusofila Heinricha von Sybela i austrofila Johanna von Fickera o prirodi Svetog Rimskog Carstva u srednjem vijeku, u kojoj je svaki od njih iskonstruirao prošlost kako bi podupro argumente za i protiv ujedinjenja Njemačke pod Pruskom. Postoje, primjerice, i rasprave između njemačkih i francuskih povjesničara u godinama neposredno nakon Prvog svjetskog rata (i jedni i drugi u službi svoje države) koji su na osnovu selektivne upotrebe dokaza htjeli utvrditi ili poreći njemačku odgovornost za početak rata. U nekim slučajevima jedna strana je krenula pošteno, a druga željela iznijeti tvrdnju koja odgovara njezinim sklonostima, ali osporava dokaze, kao primjerice negiranje holokausta Davida Irvinga. Primjer rasprave između marksističkih i nemarksističkih povjesničara koji su ipak mogli ozbiljno shvaćati dokaze drugoga i naći se na pola puta, jest slavna „Gentry Controversy“ u Velikoj Britaniji 1950-ih godina. Rasprave mogu biti korisne za poboljšanje razumijevanja prošlosti i ispravljanje pogrešnih pretpostavki. S druge strane, u totalitarnim državama kao što su nacistička

Njemačka ili Sovjetski Savez rigorozna ideološka kontrola je smislene rasprave učinila nemogućim. No, do gušenja povijesnih prikaza temeljenih na solidnim dokazima nije samo došlo u totalitarnim državama, već i u tobože značajnim demokracijama u kojima je vlast iz povijesnih prikaza htjela očistiti dijelove prošlosti koje bi radije htjela zaboraviti. To je rezultiralo manipulacijom udžbenika, kao što je slučaj u Japanu, a vezano uz japansko ponašanje u Drugom svjetskom ratu te u Turskoj gdje je samo spominjanje masakra nad Armencima zločin kažnjiv zatvorom. No, postoje i drugi primjeri, da spomenem samo neke, povlačenje povijesnog udžbenika kojeg su pripremili znanstvenici u Grčkoj, a čiji dokazi osporavaju predrasude grčke ortodoksne crkve i grčkih nacionalista, pokušaji Hindu nacionalističke stranke Bharatiya Janaina koja je naredila brisanje odlomaka o ugnjetavačkim strukturama Hindu kastinskog sustava. No, ni Hrvatska nije lišena gušenja nemilih dijelova svoje prošlosti. Mislim na progon satiričkog tjednika *Feral Tribune*, jer je Hrvate suočio s njihovom fašističkom prošlašću te, još recentnije, pisao o ratnim zločinima koje je počinila hrvatska vojska nad civilima hrvatskih Srba u nedavnom ratu. Ni SAD nije izuzetak u pokušaju manipuliranja prošlašću i gušenja rasprave. Pojavljuju se dva primjera: prvi, uspješni pokušaji veteranskih organizacija 1994. da se ne prikaže bombardiranje Hiroshime na izložbi zrakoplova u *Smithsonian Institute* u Washingtonu te drugi, odluka Rexas upravnog odbora za obrazovanje iz 2010. da zamijeni postojeće udžbenike novima koji bi zamijenili znanstvene prezentacije o američkoj prošlosti njihovim vlastitim patriotskim i fundamentalističkim pogledima na povijest i biologiju.

BILJEŠKE

- 1 S engleskog jezika prevela Tina Kužić. Uredništvo *Pro tempore* zahvaljuje se prof. dr. sc. Mirjani Gross na korekturi teksta i dodatnim sugestijama.

Pro Tempore

Pro Tempore

ČASOPIS STUDENATA POVIJESTI BROJ 8/9, 2010.-2011.

Pro Tempore

Časopis studenata povijesti
godina VII, broj 8-9, 2010-2011.

Glavni i odgovorni urednik
Filip Šimetin Šegvić

Počasni urednik
André Burguière

Uredništvo
Tomislav Brandolica, Marko Lovrić,
Andreja Piršić, Filip Šimetin Šegvić,
Nikolina Šimetin Šegvić, Stefan
Treskanica

Urednici pripravnici
Marta Fiolić, Kristina Frančina, Sanda
Vučićić

Redakcija
Tomislav Brandolica, Marta Fiolić,
Kristina Frančina, Marko Lovrić,
Andreja Piršić, Nikolina Šimetin Šegvić,
Filip Šimetin Šegvić, Stefan Treskanica,
Sanda Vučićić

Tajnica uredništva
Martina Borovčak

Recenzenti
dr. sc. Damir Agičić
dr. sc. Ivo Banac
dr. sc. Zrinka Blažević
dr. sc. Ivan Botica
Miodrag Gladović, d.i.e.
dr. sc. Borislav Grgin
dr. sc. Mirjana Gross
dr. sc. Željko Holjevac
dr. sc. Nenad Ivić
Branimir Janković, prof.
dr. sc. Bruna Kuntić-Makvić
mr. sc. Hrvoje Klasić
dr. sc. Isao Koshimura
dr. sc. Mirjana Matijević Sokol
dr. sc. Hrvoje Petrić
dr. sc. Radivoj Radić
Danijel Rafaelić, prof.
dr. sc. Drago Roksandić
dr. sc. Relja Seferović
dr. sc. Boris Senker
Marina Šegvić, prof.
dr. sc. Božena Vranješ-Šoljan

Lektura i korektura
Marta Fiolić
Ana Jambrišak
Vedrana Janković
Nikolina Kos
Marko Pojatina
Tihomir Varjačić
Tajana Vlaisavljević

Dizajn i priprema za tisak
Tomislav Vlainić
Lada Vlainić

Prijevodni s engleskog jezika
Tomislav Brandolica
Jelena Krilanović
Tina Kužić, prof.
Marko Lovrić
Marija Marčetić
Judita Mustapić
Andrea Pečnik
Marko Pojatina
Prijevodi s njemačkog jezika
Sara Katanec
Mirela Landsman Vinković
Azra Plićanić Mesić, prof.
Filip Šimetin Šegvić
Prijevodi s francuskog jezika
Marta Fiolić
Tea Šimičić
Marina Šegvić, prof.
Mihaela Vekarić
Prijevodi sa slovenskog i srpskog jezika
Krešimir Matešić
Prijevodi s talijanskog jezika
Marina Šegvić, prof.

Izdavač
Klub studenata povijesti - ISHA
Zagreb

Tisak
ZT ZAGRAF

Naklada
Tiskano u 300 primjeraka

ISSN: 1334-8302

Tvrđnje i mišljenja u objavljenim
radovima izražavaju isključivo stavove
autora i ne predstavljaju nužno stavove
i mišljenja uredništva i izdavača.

Izdavanje ovog časopisa financijski su
omogućili:
Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta
Sveučilišta u Zagrebu,
DTM GRUPA d.o.o.,
NARCOR d.o.o.,
TRANSPORTI KRAJAN d.o.o.,
HEMA d.o.o.,
KEMOKOP d.o.o.,
EUROGRAF d.o.o.,
Privatne donacije: S. S., M. F., prof.
dr. Drago Roksandić, Marko Lovrić,
Filip Šimetin Šegvić, Nikolina Šimetin
Šegvić, Tomislav Brandolica.

Redakcija časopisa Pro tempore svim
se donatorima iskreno zahvaljuje na
financijskoj podršci!
Redakcija se također posebno
zahvaljuje gospodinu Zlatku Ožboltu,
dia na trudu i pomoći. Zahvaljujući
njemu, put do izdavanja ovog broja
bio je mnogo lakši. Gospodinu Zoranu
Ivankoviću isto tako dugujemo veliku
zahvalu što nam je izašao u susret
prilikom tiskanja časopisa.

Časopis se ne naplaćuje.

Adresa uredništva:
Klub studenata povijesti - ISHA
Zagreb
(za: Redakcija Pro tempore),
Filozofski fakultet
Sveučilišta u Zagrebu,
Ivana Lučića 3, 10000 Zagreb

E-mail:
pt.redakcija@gmail.com
phillip.simetinsegvic@gmail.com